શ્રાવણ વદ ૧૩, શનિવાર તા. ૨૦-૮-૧૯૬૦
ઋષભજિન સ્તોત્ર ગાથા-૨-૩, પ્રવચન-૨

આ 'ઋષભદેવ' ભગવાનની સ્તુતિ (ચાલે છે). 'પદ્મનંદી'આચાર્ય મહારાજ હજાર વર્ષ કે નવસો વર્ષ લગભગ પહેલા જંગલમાં વસતા હતા. એ પોતાના આત્માનો સ્વભાવ પરમાત્મ પદ જે પામ્યા એવો જ પામવાનો મારો સ્વભાવ છે અને મારું સ્વરૂપ જ્ઞાનાનંદ પુણ્ય-પાપના વિકલ્પના કારણ રહિત અને દેહાદિની ક્રિયાના સંયોગ રહિત મારી ચીજ અંદરના સ્વભાવમાં અખંડ આનંદના ભરચક સ્વભાવથી ભરેલો પદાર્થ એવી અંતર્મુખ દૃષ્ટિ અને જ્ઞાન અને રમણતાની ભૂમિકામાં રમતા એમને પરમાત્માની ભક્તિનો વિકલ્પ આવ્યો. સર્વજ્ઞ પરમાત્મા આદિ જિનેશ્વર ઋષભદેવ ભગવાન. એવો ભાવ ભક્તોને ભગવાન પ્રત્યે આવ્યા વિના રહેતો નથી. સમજાય છે કાંઈ?

કોઈ કહે, પણ આવી નિશ્ચયની વાત જ્યાં છે ત્યાં વળી ભગવાનની ભક્તિ શી? ભાઈ! એ જ કહે છે. એથી તો પહેલી વાત થઈ. આમ આત્મા જેને ક્ષણે ને પળે જેમ હથેળીમાં આંબળું દેખાય, એમ ક્ષણે ને પળે સપ્તમ અંતર દશા અપ્રમત્ત આનંદની દેખાય છે, અનુભવાય છે અને બીજે ક્ષણે જરી શુભરાગ આવે છે તો કોઈ વખતે અહિંસા, સત્ય, દત્ત, બ્રહ્મચર્યના ભાવનો પણ મુનિને શુભરાગ હોય અને કોઈ વખતે પરમાત્મા કે દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર પ્રત્યે ભક્તિનો પણ ભાવ ધર્મીને સ્વલક્ષી દૃષ્ટિ હોવા છતાં પૂર્ણતાની પ્રાપ્તિ ન હોય ત્યાં એવો ભાવ આવ્યા વિના રહે નહિ. છતાં ધર્મી એને પુણ્યબંધનનું કારણ સમજે. એને રાગની મંદતાના ભાવ ભગવાન પ્રત્યેના પ્રેમ, વહાલપ અને ભક્તિના ઉછાળામાં એને-શુભભાવને એ પુણ્યબંધનો સ્વભાવ જાણે.

ધર્મ તો એ રાગરહિત અખંડાનંદ પ્રભુ ચૈતન્ય છું એવી જેણે શ્રદ્ધા-જ્ઞાનમાં ચીજને ધારી છે, આખી ચીજને જેણે શ્રદ્ધા-જ્ઞાનમાં ધારીને, ટકાવીને, અવલંબીને ધ્યેય કર્યું છે, એમાં જે દશા થઈ તેને એ ધર્મ સમજે છે. કહો, સમજાય છે કાંઈ? કેવળચંદભાઈ! આ પૂજા-ભક્તિમાં ધર્મ નથી એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- તો તો એને ભક્તિનો ભાવ છૂટીને પૂર્ણાનંદની પ્રાપ્તિ ન કરે. પણ પૂર્ણાનંદની પ્રાપ્તિ તો, એ ભગવાનને પણ બીજા પ્રત્યેનો જે ધર્મ પ્રત્યે લાગણી કે બીજા સમજે એ વગેરે વિકલ્પ ઉઠતો હતો એનો અભાવ કરીને સ્વભાવની પૂર્ણ પ્રાપ્તિ કરી છે. છતાં એને પહેલી શરૂઆતની ભૂમિકામાં એવો ભાવ પરમાત્મા પ્રત્યે, સર્વજ્ઞદેવ પ્રત્યે સ્વલક્ષી રુચિ, દૃષ્ટિ ને રમણતા હોવા છતાં પરલક્ષીનો ભાવ પૂર્ણતાની પ્રાપ્તિ પહેલા આવ્યા વિના રહેતો નથી.

પહેલી સ્તુતિ પહેલી ગાથામાં કરી.

હવે બીજી ગાથા. બોલો.

सयलसुरसुरमणिउडकिरणकब्बुरियपाटपीढ तुमं।
धण्णा पेच्छंति थुणंति जवंति झायंति जिणणाह।।२।।

'**સમસ્ત સુરઅસુરના ચિત્રવિચિત્ર મણિઓથી સહિત મુગટના કિરણો વડે તેમનું સિંહાસન ચિત્રવિચિત્ર છે.**' શું કહે છે? ભગવાન પૂર્વે વિકલ્પમાં પહેલાં હતા ત્યારે જે પુણ્ય બંધાઈ ગયું એ પુણ્યના સંયોગ રૂપે શું મળે છે એ વાત સાથે જણાવવા માગે છે. અમને પણ ભગવાન પ્રત્યે ભક્તિ અને શુભરાગનો જે ભાવ આવ્યો એ મનનો વિસ્તાર છે, પ્રસાર છે, ચિત્ત એમાં જોડાણું છે. એના ફળ તરીકે તો સંયોગો મળશે. એ વાત અમારા લક્ષમાં અને શ્રદ્ધામાં છે. એમ જણાવતા ભગવાનને પણ કહે છે કે, હે પ્રભુ! આપનું સિંહાસન કોઈ આપને પૂર્વના પુણ્યને કારણે, શુભરાગને કારણે એ પુણ્ય બંધાણું એનું જે સિંહાસન-આપની બેઠક. લે! વીતરાગ થયા અને બેઠક સિહાંસનની! એ તો અદ્ધર બેસે છે. પણ નીચે એને સિંહાસન હોય છે. એનાથી ચાર તસુ ઊંચું નિરાલંબન એ જિન પરમાત્માનો દેહ સર્વજ્ઞદેવનો હોય છે. પણ હેઠે સિંહાસન છે એના પૂર્વના પુણ્યના ફળને વર્ણન કરી અને કહે છે અને પોતાની દૃષ્ટિમાં પણ રાખે છે. અમે જે આપની ભક્તિ અને સ્તુતિ કરીએ છીએ એમાં અમને શુભભાવ થાય છે, એના ફળમાં સ્વભાવની પ્રાપ્તિ નહિ થાય. એના ફળ તરીકે તો સંયોગો પ્રાપ્ત થશે. બરાબર હશે? ધન્નાલાલજી! આ બધા ધર્મ ધર્મ કરે છે. એમાં ધર્મ થાય છે, ધર્મ થાય છે, એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- રયણસારમાં કુંદુકંદાચાર્ય..

ઉત્તર :- 'રયણસાર'માં એ તો વ્યવહાર ધર્મની વાત કરી છે. નિશ્ચયની ધર્મની વાત નથી. નિશ્ચય નામ સત્ય ધર્મ. આમ ચિદાનંદ જ્યાં ઘોળાય છે અને એની અંતરની એકાગ્રતાની દશાની શુદ્ધતાની વ્યક્તતા એ ધર્મ છે.

આચાર્ય 'કુંદકુંદાચાર્ય' જ 'પ્રવચનસાર'માં કહે છે. 'પ્રવચનસાર'માં નહિ. ૧૭૨ ગાથામાં નહિ? કે શુભ-અશુભભાવ, એ શુભભાવનું ફળ, એ અશુભભાવનું ફળ એ બળબળતા અંગારા જેવું છે. અશુભભાવ એનું ફળ હિંસા, જુઠું, ચોરી, વિષય, ભોગ, વાસના, કામ, ક્રોધ, મમતા, કમાવવું, રળવું એવી વૃત્તિઓનો ભાવ, એના ફળમાં તો બળબળતા અંગારા મળશે. બરાબર હશે આમાં? અને શુભભાવના ફળમાં કળકળતા ઊના પાણીની દાઝ જેવું ફળ મળશે. આ તો ઝળહળ પાણી લીધું છે, ભાઈ! ઘી પણ લીધું છે. પણ કલકલ કરતું પાણી હોય ઊનું અને ઘી જેવું ઊનું હોય, એવા શુભભાવમાં સંયોગરૂપી ફળ મળી અને એમાં કળકળતો રાગ થઈને જીવ દુઃખી થાય છે. ઓહોહો..! કહો, સમજાણું કાંઈ? એ કાંઈક શબ્દ છે ખરો. સુખદુઃખમાં બળબળતો. નહિ? ૧૭૨માં. ૧૭૨. 'પંચાસ્તિકાય' હોં! 'પ્રવચનસાર' નહિ.

'પંચાસ્તિકાય' નહિ? કહો, સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

જુઓ તો ખરા! પોતે સ્તુતિ કરે, ભક્તિ કરે, વિકલ્પ આવે, મુનિઓ પણ સિદ્ધ ભક્તિ નથી કરતાં? જ્યાં દીક્ષા માટે જાય ત્યાં સિદ્ધ ભક્તિ સ્તોત્ર કરે પછી આહારાદિની ક્રિયા બનવાની હોય તો બને. અહીં કહે છે કે ભગવાન આત્મા, હે પ્રભુ! આપની અમને ભક્તિનો શુભરાગ અને અમારા ચૈતન્ય ધાતુ જ્ઞાનાનંદની જે અંતર ભક્તિ નિશ્ચયથી વર્તે છે એનું ફળ તો શાંતિ છે, પણ આપના ફળમાં જે ભક્તિના રાગમાં આપને પણ એ સિંહાસન આદિ વીતરાગ થયા પછી મળ્યા છે. એ કાંઈ રાગથી કે જે ભાવે તીર્થંકરગોત્ર બાંધ્યું એ ભાવે પ્રભુ આપને પણ કાંઈ વીતરાગતા થઈ નથી. આત્માની શાંતિ કાંઈ એ ભાવે થઈ નથી. એ ભાવે તો આ સંયોગો બંધાણા કર્મના. કારણ કે શુભભાવ એ સંયોગીભાવ છે. સ્વભાવિકભાવ નથી.

એ નામ સ્મરણ, ભગવાનનું નામ સ્મરણ, જાપ, ભગવાનનું પરનું ધ્યાન અને પર ભગવાનને દેખવા, દર્શન કરવા એવો ભાવ ધર્મી જીવને પણ અશુભ ન હોય ત્યારે એ કાળે ભક્તિનો શુભભાવ આવ્યા વિના રહે નહિ. મંદિર, પૂજા, ભક્તિ ભાવ હોય પણ ધર્મીની દૃષ્ટિમાં એ શુભભાવના ફળ તરીકે એમ સમજે કે પ્રભુ! એ તો સંયોગીભાવ તે સંયોગને પ્રાપ્ત (કરાવવાનું) કારણ છે. અમારો આત્મા એના સ્વભાવની પ્રાપ્તિ કાંઈ સંયોગીભાવથી થતી નથી. કહો, બરાબર હશે આમાં? નેમિદાસભાઈ! તો આવું બધું સાંભળીને નહિ કરાવે આ બધા મંદિર-બંદિરને. આ બે બેઠા છે જોડે. નેમિદાસભાઈએ કરાવ્યું અને ભગવાનજીભાઈ કરાવે છે હજી તો. થાય છે ત્યાં જામનગર. કો'ક કહેતું હતું, મહા સુદ આઠમનું ત્યાં ખાતમુહૂર્ત (છે). મધુવનમાં શ્વેતાંબરમાં એક મોટો મહોત્સવ છે. મહા સુદ આઠમનો. ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા છે ને કંઈક છે. મહા સુદ આઠમ કાંઈક દિવસ એવો આવતો લાગે છે. ભગવાનજીભાઈ! ત્યાં પણ મુહૂર્ત આવ્યું છે કો'કનું, કહે છે.

અહીં કહે છે, ભાવ તો એવો હોય, ભાઈ! જ્યાં સુધી અરાગી-વીતરાગી આત્માની દશા ન થાય અને શ્રદ્ધા વીતરાગ સ્વભાવ એવો આત્મા તેના પ્રત્યે રુચિ, શ્રદ્ધા, જ્ઞાન હોવા છતાં રાગની રુચિ નહિ, રાગનો આદર નહિ છતાં, આદર નહિ છતાં આવ્યા વિના રહે નહિ. તો કહે છે, પ્રભુ! આપને જે સિંહાસન મળ્યું છે ને. એ સિહાંસન ઉપર શું થાય છે? ત્યાં ઈન્દ્રો મોટા મુગટવાળા.. કહે છે કે '**સમસ્ત સુરઅસુરના ચિત્રવિચિત્ર મણિઓથી સહિત મુગટના કિરણો વડે જેમનું સિહાંસન ચિત્રવિચિત્ર છે.**' એમ કહીને એમ કહે છે કે સિંહાસન મળ્યું અને ઈન્દ્રો આવીને આમ મણિરત્નના મુગટમાં, મણિરત્નો આમ જડ્યા છે, એના કિરણો પડે છે સિંહાસનમાં. એ બધા પુણ્યના ફળ તરીકે આપને પ્રાપ્ત થયું છે. સમજાય છે કાંઈ?

હવે કહે છે, '**એવા હે જિનનાથ!**' એવા હે વીતરાગી પ્રભુ! પોતાનો કલ્યાણ સ્વભાવ

ચૈતન્યની જાતની પહેલી દૃષ્ટિ અને રુચિ કર્યા વિના એને-શુભરાગને વ્યવહાર ભક્તિનો આરોપ પણ કહેવામાં આવતો નથી. પણ જ્યારે આત્મા જ્ઞાયક ચૈતન્ય સ્વરૂપ સહજ આનંદ જ્ઞાનનો પિંડ છું, હું જગતના કોઈ વિકલ્પ, રાગ આ ભક્તિનો આવે એની કર્તાબુદ્ધિ (નથી) અને દૃષ્ટિમાં એ કર્તૃત્વ નથી, છતાં આવે છે તેને એ પુણ્યબંધનું કારણ તરીકે સમજી અને કહે છે, પ્રભુ! હે જિનેન્દ્ર! હે વીતરાગ! '**જે મનુષ્ય આપને દેખે છે...**' વીતરાગ ઋષભદેવ પરમાત્માને લક્ષમાં લેતાં અને આમ નિશ્ચયથી તો ભગવાન જ્ઞાયકમૂર્તિ ચૈતન્યને લક્ષમાં લઈને કહે છે કે હે પ્રભુ! આપને દેખે છે.

આપને દેખે છે એમાં બે પ્રકાર. એક ચૈતન્ય જ્ઞાયકમૂર્તિ શુદ્ધ રાગરહિત છું એમ જે શ્રદ્ધા-જ્ઞાનથી આત્માને દેખે છે અને શુભરાગ થતાં ભગવાનની પ્રતિમા, મૂર્તિ કે સાક્ષાત્ ભગવાન સમવસરણમાં બિરાજતા હોય એને દેખે છે, એ ધન્ય છે કહે છે. એને ધન્ય કહીએ છીએ. ભગવાનજીભાઈ! બાયડીને નથી દેખતો અશુભરાગથી? છોકરાને નથી ભાળતો અશુભરાગથી? આમ હૈયાનો હાર ને મારા નેત્રને આંખુ ઠરે દીકરા, મારા કાળજા ઠરે તને દેખીને. નથી વાતું કરતા? ગપેગપ હોં! કુંવરજીભાઈ! આ બધું ગપેગપ ચાલ્યું છે બધું. પણ મોહની ગાંઠ છે એવી જબરી.

'માયા બડી મોહની જેના વજ્રમય ગાળા, એ સાંગો કહે સલવાણા કંઈક જડ્યા ને કંઈક પાળા.' પાળા સમજો છો? પગથી ચાલે એને પાળા કહે અને જે ઊંટ ઉપર બેસીને ચાલે... જેલ હોય છે ને જેલ? કેદમાં કોઈ ઊંટ ઉપર બેઠો હોય અને કોઈ નીચે બેઠો હોય. બધા સલવાણા છે જેલમાં.

એમ કોઈ સંસારમાં અને ત્યાગીમાં પણ જેને આ આત્મા ચિદાનંદની મૂર્તિ (છે) એવી ખોલવાની દૃષ્ટિ અને રુચિ થઈ નથી અને એકલા શુભ-અશુભરાગના બંધનના જડની જેલમાં, એ જડ એ વિકાર જે ચૈતન્ય જે તેને અંધકારમય ભાવ, એની જેલમાં બંધાણા છે એ પછી ત્યાગી થયા હોય તોપણ એ ભોગી જેવા જ છે. સમજાય છે કાંઈ?

અહીં કહે છે કે પ્રભુ! આપને જે દેખે છે ને. આહાહા..! આમ જ્ઞાયક ચૈતન્ય દેખે છે શ્રદ્ધા-જ્ઞાનમાં અને શુભરાગ થતાં ભગવાન આમ પરમાત્મા સર્વજ્ઞ છો એમ દેખે છે એને પુણ્ય બંધ થાય છે, સ્વભાવને દેખવાની જેટલી એકાગ્રતા (થાય છે) તેમાં સંવર અને નિર્જરા થાય છે. સંવર-નિર્જરા એટલે ધર્મ. તેને ધન્ય કહીએ છીએ. સમ્યગ્જ્ઞાન, દર્શન વિના પણ ધર્મની સાધારણ જિજ્ઞાસામાં પણ અશુભભાવના નાશ કાળે કે અભાવ કાળે વ્યવહારે એને શુભભાવ પણ આવ્યા વિના રહેતો નથી. પણ તેને ધર્મ વ્યવહારે છે એમ કહેવામાં આવતું નથી. ઓહોહો..! શેઠિયા-બેઠિયા થયા હોય ને પૈસા-બૈસા થયા હોય ને પાંચ-પચાસ હજાર લાખ-બે લાખ ખર્ચે ત્યાં ધર્મ ધુરંધર ને ભારે ધર્મ કર્યો કહે છે. કેવળચંદભાઈ! ધૂળમાંય નથી. હજી તને આ જન્મ-મરણના આરા લાવવા, એ ચોર્યાશીના અવતારમાં અનાદિકાળથી

ધોકા ખાઈ ખાઈને મરીને પૂરા ઉતરી ગયા અંદર. શું તારી ચીજ છે તેની તને ખબર નથી. મોટો રાજા અનંત વાર થયો, રાંક અનંત વાર થયો, નારકી અનંત વાર થયો, સ્વર્ગનો દેવ અનંત વાર નવમી ગ્રૈવેયકનો થયો, પણ ચૈતન્યની શાંતિની શ્રદ્ધા શું છે અને એનું જ્ઞાન, એના ભાન વિના ચુરા થઈ ગયા એના.

વર્તમાન દશામાં.. નથી આવતું આ? આત્મહણો ભવંતિ. આત્માના હણનાર છે. પરને હું જીવાડી શકું છું, પરને હું મારી શકું છું, હું પૈસા રળી શકું છું, હું પૈસા વાપરી શકું છું, હું વ્યવસ્થા કુટુંબની, નાતની, દેશની કરી શકું છું. અને તેની રક્ષામાં મારી વ્યવસ્થાનો ભાગ છે, એમ જે માને છે અને પુણ્ય અને પાપના પરિણામ એને આત્માના સ્વભાવ સાથે એકપણે કરીને પડ્યો છે સોડ તાણીને, આત્મહણો ભવંતિ. ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહે છે, ભાઈ! આત્મા હણાય છે, હોં! ઘા વાગે છે, ભાઈ! આમ ચામડા ઉતરડીને ઊના પાણી છાંટે અને છાંટે ખાર-ખાર. બળતરા.. બળતરા.. અરે..! ભાઈ! બળતરા શરીરની નથી. અંદરમાં આકુળતાની વૃત્તિઓ ઊભી થાય, પરમસ્વભાવ એવો ભગવાન, એને સ્મરણમાં, શ્રદ્ધા-જ્ઞાનમાં ન લે (અને) એકલી આકુળતા.. આકુળતા.. આકુળતામાં બળી રહ્યો, ઝળહળી સળગી રહ્યો છે. આહાહા..! અને એમ માને કે અમે હવે કાંઈક કર્યા. કોઈ શુભભાવ થયા હોય, પુણ્યબંધન અમે કાંઈક કર્યું અને અમે હવે કાંઈક ઊંચા આવશું. ઊંચા શું ધૂળમાં આવે? પ્રભુ! આપને આપના પ્રભુત્વ અંતરના સ્વભાવને દેખે છે અને આપની બાહ્ય સર્વજ્ઞ આદિ પ્રભુતાને વ્યવહારથી દેખે છે, આપનું જપ કરે છે, આપની સ્તુતિ કરે છે.

શું કહે છે? આ મુનિ છે, ભાવલિંગી સંત છે. એકાવતારી-એક ભવે મુક્તિ પામવાના છે, સર્વજ્ઞપદને પામવાના છે. એ પણ જ્યારે આવા ભક્તિના કાળે આમ ઉછળી રહ્યા છે પ્રભુ પ્રત્યે. પ્રભુ! આહાહા..! અમારી પ્રભુતાના લક્ષે તમારી પ્રભુતાના ગાણા અમે ગાઈએ છીએ. સમજાણું કાંઈ? છતાં પાછા એના વાંધા એટલા. પણ એ રાગ આવ્યો એ કારણ થયું કે નહિ અંતરમાં આત્માના સ્વભાવને પ્રગટ કરવા માટે? ભાઈ! કારણ હોય તો એને છોડીને પૂર્ણ કેમ પ્રાપ્તિ કરે? અંતરમાં એ તો ગુમ થઈ ગયા ધ્યાનમાં. અંતર ચિદાનંદ સ્વરૂપના અંતરના ઘોલનમાં સાતમે ગુણસ્થાને મુનિ આવે અને છઠ્ઠે આવે એ પાછા ખસીને ત્યાં જાય છે અને છઠ્ઠી ભૂમિકામાં આવે ત્યારે આવા વિકલ્પો હોય તો એ વિકલ્પની આત્માના સ્વભાવ માટે કાંઈ કિંમત હોય તો છોડીને અપ્રમત્ત અંદરમાં ક્ષણે ક્ષણે કેમ થાય? બરાબર છે? ધન્નાલાલજી! તકરાર તો ઘણી કરશે પંડિત લોકો. અનાદિકાળથી છે. એ તો અનાદિકાળથી ચાલ્યું આવે છે. ભાઈ! તારી ચીજ શું છે અને તું કેમ પ્રાપ્ત કરીશ એની તને ખબર નથી.

કહે છે કે હે ભગવાન! તમારી સ્તુતિ કરીએ છીએ. ભગવાનની સ્તુતિમાં શુભભાવ છે. પોતાના ભગવાનની સ્તુતિ જ્ઞાનસ્વભાવ કેવળજ્ઞાનમાં એકાકાર થવું એ નિશ્ચય સ્તુતિ. ભગવાનની સ્તુતિ એ વ્યવહાર સ્તુતિ. અને આપનું જપ કરે છે. જપના બે પ્રકાર. આત્મા આનંદસ્વરૂપની

એકાગ્રતા એ આત્માનો જપ છે અને ભગવાનનું સ્મરણ કરવું એ ભગવાનનો વ્યવહાર જપ છે. એ શુભરાગ છે. ઓહો..! એ તો પહેલું કહ્યું. એવા રાગથી સિંહાસન આદિ ઋદ્ધિ મળશે, હોં! એમ કહે છે. અને અમારા ચૈતન્યની અંદર શ્રદ્ધા-જ્ઞાન-જપ-ધ્યાન ને દેખવા એનાથી પૂર્ણની પ્રાપ્તિ એના સ્વભાવથી જ થશે. બીજાથી થશે નહિ. આવી શ્રદ્ધાના દોર જેણે અંતરમાં મહાન નિર્મળ કર્યા છે અને એ નિર્મળ દોરને રસ્તે ચાલ્યો જાય તેને આવી ભક્તિનો ભાવ આવે એને વ્યવહાર ભક્તિ કહેવામાં આવે છે.

'જપ અને ધ્યાન કરે છે તે મનુષ્ય ધન્ય છે.' પ્રભુ આપનું ધ્યાન કરે. એકલા ભગવાનનું ધ્યાન નહિ, હોં! રાત્રે પ્રશ્ન કરતા ને? કોણે કીધું? કે ભગવાનનું ચિંતવન કેમ કરવું? ભાઈ! પહેલો તો આ આત્માનો સ્વભાવ બરાબર શાસ્ત્રથી, ગુરુગમથી એને લક્ષમાં, વાસ્તવિક શું છે એમ લેવો જોઈએ. અને લઈને તેના તરફની પ્રયત્ન પરાયણતા દ્વારા શ્રદ્ધા-જ્ઞાનનો અનુભવ કરી અને જે આત્માને શ્રદ્ધા-જ્ઞાનની શાંતિ મળે એ ખરી ભક્તિ છે. એ ખરું ધ્યાન છે. એ સ્થિર ન રહી શકે ત્યારે ભગવાનની વિચારણા પણ આવે. શુભ વિકલ્પ હોય તો કહે છે કે નિશ્ચયથી નિશ્ચય પ્રકારે ધન્ય છે અને વ્યવહારથી વ્યવહાર પ્રકારે એ મનુષ્યને ધન્ય વ્યવહારથી કહેવામાં આવે છે. પણ નિશ્ચયની ભાનની ભૂમિકા હોય તો. નહિતર એકલા જપ અને ધ્યાન એ કાંઈ આત્માના સ્વભાવને શાંતિ આપનારા નથી.

હે જિનેન્દ્ર! મોટા મોટા સુર અસુર પણ આવીને આપને નમસ્કાર કરે છે. મોટા મોટા ઈન્દ્રો. હવે ત્યાં ક્યાં સાધારણનું ગજુ છે, એમ કહે છે. એટલે સાધારણ પ્રાણી નહિ, મોટા મોટા મહાત્મા સંતો પણ આત્માનું ધ્યાન કરે છે અને મોટા મોટા ઈન્દ્રો ને નરેન્દ્રો ને ચક્રવર્તી ને બળદેવ પણ ભગવાનના દર્શન કરવા આવે છે. બેય રીતે લેવું. આત્મા મોટો એનું ધ્યાન, નમસ્કાર અને ભગવાન મોટા. એને મોટા મોટા આવીને નમસ્કાર કરે છે.

'આ રીતે દરેક મનુષ્યને આપના દર્શનનો તથા આપની સ્તુતિનો અને આપના જપ અને ધ્યાનનો અવસર સુલભ રીતે મળી શકતો નથી.' એમ કહેતા કહે છે, અનંત કાળના રઝળ્યા, અનંત કાળના રખડ્યા એવા ચૈતન્યમૂર્તિને પોતાના સ્વભાવની શ્રદ્ધા જ્ઞાનનો અવસર મળતો નથી. અને એવો અવસર મળીને સાચા પરમાત્માના દર્શન, ભગવાનની ભક્તિ આદિ એવા શુભભાવ પણ થવા એ વ્યવહારે પણ દુર્લભ છે. નિશ્ચયથી સ્વભાવના દર્શન દુર્લભ, વ્યવહારે ભગવાનના દર્શન દુર્લભ છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? **'સુલભ રીતે મળી શકતો નથી.'**

'તેથી જે મનુષ્ય એવો પુણ્યભાવ છે...' જે પુણ્યવાન છે કે જેને આપના દર્શન... કહો, સમજાણું? **'આપના દર્શન મળે છે, તેમ જ આપની સ્તુતિ તથા જપ અને ધ્યાનનો પણ અવસર મળે છે તે મનુષ્ય સંસારમાં ધન્ય છે.'** અર્થાત્ એવા મનુષ્યને અમે ધન્યવાદ આપીએ છીએ. ઓલા નિશ્ચય અને વ્યવહારની બેય સાથે વાત છે, હોં!

બાયડી-છોકરાનું સ્મરણ કરે છે કે નહિ? ટાણે આ આવી કે નહિ? દીકરી આવી કે નહિ? દીકરો આવ્યો કે નહિ? લગન વખતે પ્રસંગ હોય તો આપણા લગનની શોભા વધશે. માંડવાની શોભા વધશે એવું કાગળમાં લખે. તમારે આવ્યે માંડવાની શોભા વધશે. ધૂળમાંય નથી શોભા. તારો માંડવોય નથી અને શોભાય નથી. વજુભાઈ! લખે કે નહિ ત્યાં?

મુમુક્ષુ :- લખવું જ પડે.

સમાધાન :- ધૂળમાં સળગી રહ્યો છે બધો બળતરામાં. પણ જ્યાં અહીં સારો વેવાઈ હોય, સારો વેવલો હોય એટલે સગો અને કુટુંબી કોઈ, એના દીકરાના ઓલા. ખરે ટાણે આપને આવવું જોઈએ, અમારી શોભામાં વધારો થશે.

અહીં કહે છે, પ્રભુ! આવ્યું છે ને? 'પ્રવચનસાર'માં નથી આવ્યું? શરૂઆતમાં. પ્રભુ! અમારું ચિદાનંદ સ્વરૂપ છે ને, એની શ્રદ્ધા-જ્ઞાન કરીને અમે સ્વરૂપની રમણતા ઉપશમ કરવા ધારીએ છીએ. પ્રભુ! અમારા સ્વયંવરમાં આપની હાજરી હોવી જોઈએ. અરિહંતોને, સિદ્ધોને બોલાવે છે. ઓહો..હો..! પ્રભુ! અમે આત્માની સાથે લગ્ન કરવા માંડ્યા છે. ચિદાનંદ પ્રભુ અખંડાનંદની અંદર લગની લાગી છે અને હવે ઉપશમભાવ, ચારિત્રભાવ, શાંતભાવ, ધર્મભાવ અમે ગ્રહણ કરવા માગીએ છીએ. ગ્રહણ તો કરેલો છે પણ એ જાતની વિધિ બીજાને બતાવવી છે ને. એવા ભાવ ટાણે હે અરિહંતો! અનંત સિદ્ધો! મારા સ્વયંવર મંડપની ચારિત્રદશામાં આપની હાજરી હોવી જોઈએ. આપની હાજરીથી અમારા ચારિત્રની શોભા વધશે. કેવળચંદભાઈ! કહો આ વાત આવી આવે છે. ઓલા બાયડી-છોકરાને સંભારે, દીકરીને સંભારે, જમાઈને સંભારે, દીકરાને સંભારે.

અહીં કહે છે... આહાહા..! પ્રભુ! તારી પ્રભુતા તમે તો પ્રગટ કરી. સમજાણું? પ્રિતમ નથી કહેતા? પ્રિતમ કહે છે ને? ભગવાનને પ્રિતમ કહેવાય છે. કેમ? કે એ પ્રિયતમ છે. એ પ્રિતમ વ્યવહારે પ્રિતમ એટલે પ્રિયતમ છે. નેમિદાસભાઈ! શું કીધું? દેવચંદજી સ્તુતિ કરે છે ત્યાં કહે છે,

ઋષભ જિનેશ્વર પ્રીતમ માહરો ઓર ન ચાહુ કંથ,
રિઝ્યો સાહેબ સંગ ન પરિહરે, ભાંગે સાદિ અનંત. ભાંગે સાદિ અનંત
ઋષભ જિનેશ્વર પ્રીતમ મ્હારો.

પ્રિતમનો અર્થ પ્રિયતમ-પ્રિયતમ. એ પ્રિય નહિ, પ્રિયતર નહિ અને પ્રિયતમ. સમજાણું કાંઈ? ભગવાન આત્મા નિશ્ચયથી પ્રિયતમ છે. સમજાણું કાંઈ? પ્રિયતમ. આત્મા અખંડાનંદ એ પ્રિયતમ. પ્રિતમ તો આત્મા પોતાની પર્યાયનો સ્વામી શુદ્ધનો થાય એ પોતે પ્રિયતમ છે. એ પોતે જ પ્રિતમ છે. અને એવા કાળમાં પૂર્ણ વીતરાગતા ન હોય ત્યારે તેને સર્વજ્ઞ પરમાત્મા પણ વ્યવહારે પ્રિયતમ-પ્રિતમ કહેવામાં આવે છે. પ્રભુ! તારા પ્રત્યે અમને પ્રેમ છે. ઈષ્ટ નથી કહેતા? ઈષ્ટદેવ કહે છે ને? ઈષ્ટદેવ કહો, પ્રેમ કહો. એને ધર્મીને જેવો પ્રેમ

સાધર્મી અને સર્વજ્ઞ ને દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર પ્રત્યે હોય, એવો પ્રેમ વિષયના નિમિત્તો બાયડી, છોકરા, કુટુંબ અને પૈસા (પ્રત્યે) એવો પ્રેમ એને હોતો નથી. સમજાય છે કાંઈ?

જેવો પ્રેમ સર્વજ્ઞ પરમાત્મા ને આત્મા પ્રત્યે હોય, એવો પ્રેમ એને વિષય અને કષાય ને માન ને અભિમાનના બધા નિમિત્તો છે પૈસા, આબરૂ, કીર્તિ, ધૂળ ધમાહા, એના પ્રત્યે ધર્મીને એવો પ્રેમ હોતો નથી. અને જો વધારે પ્રેમ એ લઈ જાય તો ભગવાન પ્રત્યે તેને પ્રેમ નથી અને આત્માના સ્વભાવ પ્રત્યે પણ એને પ્રેમ નથી. એ તો મૂઢ અને અજ્ઞાની ચાર ગતિમાં રખડવાના રસ્તામાં-પંથે પડ્યો છે.

અહીં તો કહે છે, પ્રભુ! આપને જ્યાં આમ દેખે... આહાહા..! અમારા પ્રિયતમ પ્રભુ વ્યવહારે. નિશ્ચયથી પ્રિયતમ પ્રભુ આત્મા. શુદ્ધ જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ એ અમારી પ્રિયતમ ચીજ છે. વ્યવહારે પ્રિતમ તમે. તમારું દર્શન, તમારું જાપ, તમારું ધ્યાન પ્રભુ કરનારને અમે ધન્ય કહીએ છીએ. હવે બીજો આધાર આપે છે જરી. છે ને? આ .. કાંઈ નામ નથી ત્યાં લખ્યું. બોલો!

....

જુઓ! મુનિ પોતે પણ ભગવાનની એ સ્તુતિ કરીને (કહે છે), **‘જે મનુષ્યો પુષ્પો વડે જિનેન્દ્ર ભગવાનનું પૂજન કરે છે.’** ધર્મીને પોતાના પ્રિયતમ એવો આત્મા એના પ્રત્યે પ્રીતિ-રુચિ વર્તતા થકા શુભરાગ કાળે તેને ભગવાનની પૂજાનો ભાવ આવે છે. પુષ્પો વડે જે મુનિ, જે કોઈ જીવો હે જિનેન્દ્ર! આપનું પૂજન કરે છે. ભારે ભાઈ! વળી પુષ્પ આવ્યા. ફૂલ આવ્યા, એકેન્દ્રિય જીવ મરે. અરે..! ભાઈ! એ શુભભાવમાં એ ભાવમાં એવું નિમિત્ત અંદર આવે છે. એકેન્દ્રિયમાં ફૂલ આદિ જીવો એનું આમ ભગવાન પ્રત્યે મૂકે છે, હે પ્રભુ! આ કામબાણે અમને હેરાન કર્યા, આ કામબાણના ફૂલ છે. અમે છોડવા માગીએ છીએ કામબાણ. અમારા આત્માના જ્ઞાનાનંદમાં રહેવા માગીએ છીએ. તો આપને આ ફૂલ મૂકીને શુભભાવ જે થાય તેને તે પુણ્યબંધનનું કારણ જાણે છે. એનું ફળ કહેશે પાછું.

‘જે મનુષ્ય પુષ્પો વડે જિનેન્દ્ર ભગવાનનું પૂજન કરે છે તે મનુષ્ય પરભવમાં મંદ હાસ્ય સહિત એવી દેવાંગનાઓના નેત્રો વડે પૂજાય છે...’ જુઓ! શું કહ્યું? એમાં સાથે વાત રાખે છે. સ્વભાવની શ્રદ્ધા જ્ઞાન પણ મારી પાસે છે એમ રાખે છે અને હે પ્રભુ! આપની પુષ્પો વડે શુભભાવથી પૂજા કરે છે ને, એ તો સ્મરણ કરવું, જાપ કરવો, પૂજા-ભક્તિ બધો શુભભાવ છે. કોઈ એમ કહે કે, ણમો અરિહંતાણં... ણમો અરિહંતાણં... ણમો અરિહંતાણં કરીએ તો કાંઈ વધારે..? ના. એ શુભભાવ છે. સમજાણું કાંઈ? અને ભગવાનની પૂજા વખતે જે પુષ્પ વડે શુભભાવ થાય (એનું) ફળ કે મંદ હાસ્ય સહિત તે પરભવમાં એવી દેવાંગનાઓના નેત્રો વડે પૂજાય. એટલે મોટો દેવ (થાય).

દિવ્ય શક્તિ આત્માની છે, એની જેટલી દૃષ્ટિ અને એકાગ્રતાનો વિકાસ થાય એના ફળ

રૂપે તો શાંતિ અને આનંદ આવે. પણ જેટલો ભગવાનની પૂજામાં શુભભાવ થાય એના ફળમાં દેવાંગનાઓ, એના નેત્રોમાં એની પ્રીતિ લાગે એ દેવ પ્રત્યે. પૂર્વે ભગવાન પ્રત્યે પ્રીતિથી પૂજા કરી છે તો એના ફળમાં દેવાંગનાઓ એને નેત્રો વડે પૂજે એટલે બહુમાન કરે. સમજાય છે કાંઈ? વળી આ ક્યાં આવ્યું પૂજાય ને આ થાય? ભાઈ! શુભભાવના ફળ તરીકે એવી સ્થિતિને પ્રાપ્ત (થાય). પણ ધર્મી જીવને વર્તમાન શુભભાવનો અંતર આદર હોતો નથી, તો ત્યાં એના ફળનો આદર એને હોતો નથી. પણ એ આવ્યા વિના રહેતું નથી. કહો, સમજાણું કાંઈ?

એક પંડિત કહેતા હતા. ઘણાં વર્ષની વાત છે (સંવત) ૧૯૯૧-૯૨ની. એક પંડિત કહે કે, આ શું શાસ્ત્રમાં લખ્યું? અહીં પાળે બ્રહ્મચર્ય અને ત્યાં મળે ઈન્દ્રાણીઓ? સમજાણું? અહીં પાળે બ્રહ્મચર્ય અને મુનિપણું ત્યાગ અને એના ફળમાં મળે ત્યાં ઈન્દ્રાણીઓ! આ શાસ્ત્ર કેવા? પંડિત પાછો શાસ્ત્રનો. અરે..! ભાઈ! તમને કોણે શીખવ્યું આ? બ્રહ્મચર્ય એટલે આત્મા જ્ઞાનાનંદ-બ્રહ્માનંદ એની શ્રદ્ધા, જ્ઞાનની રમણતા, એના ફળમાં એવી દેવાંગનાઓ છે? ના ના. એમાં જરી ભક્તિનો રાગ કે મહાવ્રતનો રાગ રહી ગયો છે અને પૂર્ણતાની પ્રાપ્તિ કરી નથી, સ્વભાવ ચૈતન્યની શ્રદ્ધા-જ્ઞાનની શ્રેણીએ ચડ્યો છે, પૂર્ણની પ્રાપ્તિ થઈ નથી અને દેહનું આયુષ્ય પૂર્ણ થઈ ગયું. એ ક્યાં અવતરશે? કીધું. ક્યાં ગધેડામાં અવતરશે? વજુભાઈ! ત્યારે કહે, આવી રીતે તો અમને (સમજાણું નથી). પણ તમે શાસ્ત્રના અર્થ સમજો નહિ અને પંડિતાઈને નામે (એમ પ્રરૂપણા કરો કે), જાવ શાસ્ત્રમાં આમ લખ્યું. એના ફળમાં... એના ફળમાં નથી. સાંભળ તો ખરો.

આત્મા સચ્ચિદાનંદ મૂર્તિ સિદ્ધ સમાન સદા પદ મેરો. એવા ચૈતન્યની શ્રદ્ધા-જ્ઞાનમાં કોઈ મારે કારણ રાગ કે નિમિત્તનું નથી. એવી સ્વતંત્ર શ્રદ્ધા-જ્ઞાન કર્યા, કાંઈક રમણતા પણ થોડી થઈ. પૂર્ણ રમણતા હોય તો તો કેવળજ્ઞાન થઈને દેહ છૂટી જાય અને અશરીરી થઈ જાય. હવે પૂર્ણ રમણતા નથી ત્યારે કચાશમાં રાગ આવ્યા વિના રહેતો નથી. અને એ રાગ ભક્તિ આદિ, પૂજા આદિનો, મહાવ્રત આદિનો હોય, એના ફળમાં અવતાર ક્યાં મળે? મુખ્ય તો થાય નહિ, પૂર્ણ પ્રાપ્તિ નથી. ત્યારે એ પ્રાણી નરકમાં જશે? ઢોરમાં જશે? ઢોર સમજ્યા? તિર્યંચ. મનુષ્યમાં ન જાય. ધર્મીના એટલા પુણ્ય હોય છે મનુષ્ય તિર્યંચના કે એ મનુષ્ય મરીને મનુષ્ય ન થાય. ધર્મી જીવ સમ્યગ્દષ્ટિ મનુષ્ય મરીને ઢોર ન થાય. ઢોર મરીને ઢોર ન થાય. તિર્યંચમાં પણ સમ્યગ્દર્શન હોય છે. પણ એ તિર્યંચ સમકિતી તિર્યંચ ન થાય, એ તિર્યંચ મરીને મનુષ્ય પણ ન થાય. એને આત્માના જે દિવ્ય શક્તિનું ભાન થઈને પ્રતીત વર્તે છે, એમાં ભગવાન પ્રત્યે, સર્વજ્ઞ પ્રત્યેનો ભાવ અને દયા-દાન આદિનો ભાવ થયો એના ફળમાં એ સ્વર્ગની ઈન્દ્રાણીઓ એના ફળમાં મળશે.

મુમુક્ષુ :- રાગનું ફળ છે.

ઉત્તર :- રાગનું ફળ છે. એ ધર્મનું, ગુણનું નથી. અને ન હોય તો ત્યારે એને અવતાર ક્યાં લેવો? ત્યારે એણે કહ્યું હોં, પણ આવી રીતે અમને કોઈ સમજાવતું નથી. પણ સમજાવતું નથી પણ તમે પાધરા નાસ્તિથી શાસ્ત્રના અર્થો ઊંધા કરે. શાસ્ત્ર આમ કહે છે... શાસ્ત્ર આમ કહે છે. હવે શાસ્ત્ર શું કહે છે? એને સમજવામાં..

અહીં તો આવ્યું કે પુષ્પો વડે હે ભગવાન! આપની પૂજા કરે એ દેવાંગના નેત્રોથી પૂજાય. એટલે? બે વાત કરી. એ દેવાંગનાઓ એને મળે અને દેવાંગનાઓનો એને આદર હોય. એ આદર કરે દેવને. કારણ કે અહીં ભગવાનનો આદર કર્યો છે પુષ્પો વડે. અને આત્મામાં ભાન વર્તે છે કે રાગ મારી ચીજ નથી. એ રાગ આવ્યા વિના રહેતો નથી. તો રાગનો આદર નથી છતાં તે રાગના ફળમાં એને ઈન્દ્રાણી (કહે છે), ખમ્મા અન્નદાતા! ક્યાંથી આપ પધાર્યા? ક્યાંથી આવ્યા? ક્યાંથી આપનો અહીં જન્મ થયો? એમ ઈન્દ્રાણીઓના નેત્રના પુષ્પ વડે (પૂજાય છે). અહીં કીધું હતું ને? પુષ્પ વડે ભગવાનને પૂજે. નેત્ર કમળરૂપી પુષ્પ ઈન્દ્રાણીના. એ દેવ થઈને સમકિતી ધર્મી એ નેત્રરૂપી કમળના ફૂલથી પૂજાશે. સમજાણું કાંઈ? ભારે ભાઈ!

આ લાલચ તો આપી નથી ને? તેથી તો પહેલી વાત કરી. અરે..! ભગવાન! આ તો વીતરાગી સંતોની વાણી છે. એના કારણ શું? એના ફળ શું? અને તે ફળ કઈ જાતનું ક્યાં મળે? એની વ્યવસ્થાની વાત છે. ભગવાનની પુષ્પ વડે જે ભક્તિ કરે એના ફળમાં ઈન્દ્રાણીઓના નેત્રો રૂપી પુષ્પો એનાથી એ પૂજાશે. એટલે એવા સંયોગમાં એનો અવતાર થશે. છતાં ધર્મીની દૃષ્ટિ (ત્યાં નથી). સમજાણું કાંઈ? એ આગળ આવશે. આગળ તો કેટલી ગાથા ચાલી. છેલ્લે તો એ લેશે કે હે નાથ! એ ઈન્દ્રના અવતાર કે સ્વર્ગના અવતાર થશે ખરા. અમને લાગે છે. અમે પંચમકાળના મુનિ છીએ. પંચમકાળમાં અમને કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ નથી. પણ અમે અત્યારથી જ એ રાગનો નિષેધ કરીએ છીએ અને રાગના ફળનો અનાદર કરતા જઈએ છીએ. એ નહિ રે નહિ. એ સડેલા તરણા જેવા ઈન્દ્રના ભોગ અને ઈન્દ્રાણીના નેત્રોથી અમારો આદર એ સડેલા ઉકરડા (જેવા ભાસે છે). ઉકરડા સમજો છો? ઢેર હોતા હૈ ન? સડે હુએ તરણા કા. કૂડા કા ઢેર. ઐસા હમ સમજતે હૈં, મુનિ કહે છે. પણ મળ્યા વિના નહિ રહે, હોં! કારણ કે રાગનું ફળ સંયોગીભાવનું ફળ શું હોય? સંયોગ હોય. ભલે દયા, દાન, ભગવાનની પૂજાનો ભાવ (હોય) પણ એ સંયોગી (ભાવ છે), સ્વભાવિક ભાવ નથી. માટે સંયોગના ફળમાં સંયોગ આવા મળશે.

'**હે પ્રભુ! જે મનુષ્ય એકવાર પણ જિનેન્દ્રદેવને વંદન કરે છે તે મનુષ્ય અહર્નિશ (ત્રણ લોકમાં) વંદનીય થાય છે.**' શું કહે છે? ત્રણ લોકમાં વંદનીય. એકવાર પણ ચૈતન્યની શ્રદ્ધા જ્ઞાનના ભાન દ્વારા અંતરનું વંદન સ્વરૂપનું કર્યું અને આમ વંદન કરે છે, તો કહે છે કે એ પુણ્ય એવું બંધાશે કે ત્રણ લોકમાં વંદનીક જે તીર્થંકર થાશે. સાતિશય પુણ્ય એવું બંધાશે કે જે પુણ્યના ફળમાં ત્રણ લોકના દેવો અને ત્રણ લોકના ઈન્દ્રો કે અધિપતિઓ એને વંદન

કરશે. સમજાય છે કાંઈ? એ તો એનું સ્વરૂપ બતાવે છે. એને લાલચ આપીને કે આમ કર આમ. એમ કરવાની કર્તાબુદ્ધિ જ્યાં નથી. આહાહા..! ભારે વાત પણ ભાઈ! સમજાણું કાંઈ?

ત્રણ લોકમાં તેને વંદન કરે છે. '**તે મનુષ્ય અહર્નિશ (ત્રણ લોકમાં) વંદનીય...**' અહર્નિશ. તીર્થંકર પ્રકૃતિ બંધાય જાય કે કોઈ મહાન ગણધર આદિ પદ પ્રાપ્ત થાય કે અનેક પ્રકારના બાહ્યના ઈન્દ્રાદિના પદ મળે. તો લોકો આમ ખમ્મા-ખમ્મા (કરે). એ ભગવાનની પૂર્ણતાની ખમ્મા-ખમ્મા કરી છે. ભગવાન સર્વજ્ઞને અનંતચતુષ્ટય પ્રાપ્ત છે ભગવાન. અનંત જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ અને વીર્ય. ખમ્મા-ખમ્મા તમારું સાધ્યપદ પ્રગટ્યું. અહો..! જયવંત રહો. એમ જેણે કર્યું છે. એને આત્માના ભૂમિકાના ભાનના કાળમાં ભાવ આવ્યો. ત્રણ લોકના મનુષ્યો કે દેવો એને વંદન કરશે. શું કહે છે આ? નેમિદાસભાઈ! ત્રણ લોકના વંદનીક કોને? સમકિતી જીવને ઈન્દ્રો આદિ કે તીર્થંકર વંદનીક હોય છે. સમજાણું કાંઈ?

એટલે કહે છે કે પ્રભુ! અમારો આત્મસ્વભાવ તરણઉપાય, એને તો અમે જાણીએ છીએ કે આત્મા કેમ તરે અને પૂર્ણની પ્રાપ્તિ થાય. તો આપ તરીને, તરણતારણ થઈને બેઠા, એમને અમે વંદન અને ભક્તિ કરીએ (છીએ). ત્રણ લોકમાં એનો વંદન ને આદર થશે. એવા શુભરાગના ફળને વાસ્તવિક સ્થિતિ શું છે એ વર્ણન કરે છે.

'**અર્થાત્ ત્રણ લોક આવીને તેને વંદન કરે છે. જે મનુષ્ય એકવાર પણ જિનેન્દ્ર ભગવાનની સ્તુતિ કરે છે...**' એકવાર. ઓહોહો..! આદિ જ કરી નથી કોઈ દિ' એકવાર, કહે છે. આમ ચૈતન્ય ભગવાન, પ્રભુ ચૈતન્ય ચમત્કારના નિજરસથી ભરેલો આત્મા એની જેણે શ્રદ્ધા-જ્ઞાન અને ભાવ કર્યા અને પૂર્ણ પ્રાપ્તિ પરમાત્માને થઈ, એની સ્તુતિ જે કરે છે તેની ત્રણ લોકમાં મોટા મોટા ઈન્દ્રો સ્તુતિ કરે છે. તેની પરલોકમાં. અહીં આમ કરે તો પરલોકમાં એને ઈન્દ્રો આદિ પણ આદર કરશે. કહો, સમજાણું કાંઈ?

અહીં તો ઉત્કૃષ્ટ લોકોત્તર પુણ્યનું વર્ણન કરે છે. સાધારણ પુણ્ય બાંધીને સ્વર્ગમાં જાય છે ત્યારે ત્યાં દેવો આદિની સભા ભરાય છે. તો સભા ભરાતા એ સાધારણ આરાધક પુણ્ય જેના નથી એ બોલવા માગે તો બીજા દેવો આવીને (કહે), મા ભાષ્ય, દેવા. બોલીશ નહિ. બેસી જાવ. નેમિદાસભાઈ! એણે આત્માને બેસાડી દીધો હતો અને સ્વભાવનું ભાન કર્યું નહોતું અને એકલો રાગનો આદર (કરીને) એવા પુણ્ય બંધાણા. સભા ભરાણી હોય ને બોલવા જાય, મોઢા આગળ પડવા જાય. (તો કહે), બેસી જાવ. અને આરાધક પુણ્યવાળા ધર્મના ધ્યાન અને આત્માના ભાનસહિત જેણે આવા પુણ્ય કર્યા, ભગવાનની સ્તુતિ કરી, એના પુણ્યમાં ત્યાં અવતર્યા. એકકોર આમ બેઠો હોય. અરે..! કોણ છે પાછળ બેઠા એ? આવો... આવો... આવો... આવો... આવો... અરે..! બોલો તો ખરા કાંઈક. શું બેઠા તમે? અરે..! તમારા વચનો છે એ ઝરવા તો દ્યો. ભગવાનજીભાઈ! એય..! કેવળચંદભાઈ! શેની

વાત ચાલે છે આ? આમ ભગવાનને સ્તવ્યા છે ને. ભગવાનને આમ આદર આપ્યો છે ને પૂર્ણ સ્વભાવનો વિકલ્પ દ્વારા. એવો આદર. અંતર તો આદર આપ્યો છે. કહે છે કે એના ફળમાં દેવલોકના દેવો પણ આદર સ્તુતિ કરશે. આવો, બેસો, પધારો, મોઢા આગળ બોલો. કાંઈક બોલો, કાંઈક સ્તુતિ કરો, કાંઈક અમને ચર્ચા-વાર્તા ધર્મની સંભળાવો. એમ એવા ભગવાનની જેણે સ્તુતિ કરી એની સ્તુતિ સ્વર્ગમાં દેવો પણ કરશે. શું હશે આ? ધીરુભાઈ! લાલચ નહિ હોયને? ભાઈ! અહીં લાલચ ક્યાં? અહીં તો વીતરાગતા છે ને. વીતરાગભાવ. આહાહા..!

૧૭૨ ગાથામાં એ કહ્યું છે નહિ? 'પંચાસ્તિકાય'માં. એક વીતરાગભાવ અગ્રેસરપણે.. વીતરાગભાવ... વીતરાગભાવ... એક રજકણની પીડા આ દેહની કોણ આદરે? કોણ કરે? કોણ ભોગવે? રાગનો કણ એ ક્યાં મારી ચીજ છે શુભરાગ? એવી જેની દૃષ્ટિ, એવી જેની સ્થિરતા એ આખા શાસ્ત્ર ને સર્વજ્ઞ પરમાત્માના સિદ્ધાંત અને શાસ્ત્રનું તાત્પર્ય છે. ઉપેક્ષા કર રાગની અને નિમિત્તની, સ્વભાવનો આશ્રય કર. એવા વીતરાગભાવમાં લાલચું હોઈ શકે નહિ. પણ એ ધર્માત્માને શુભભાવ થાય. એના ભાવ તરીકે એને શું ફળ મળે એની અહીં વાત કરી રહ્યા છે.

'અને જે મનુષ્ય એકવાર પણ જિનેન્દ્ર ભગવાનનું ધ્યાન કરે છે...' એકવાર એટલે અનાદિકાળનું અજ્ઞાન ટાળી અને છેદી અને જ્ઞાનાનંદના આદરના ધ્યાનમાં એક ક્ષણ રહ્યો, જન્મ-મરણના આરા (એના) અંત આવી ગયા. ભગવાન! તારી સ્તુતિ પૂર્ણાનંદ પ્રાપ્તિ થઈ, એની એકવાર પણ નિશ્ચય સહિત કરે છે તે **'સમસ્ત કર્મો રહિત થઈ જાય છે.'** એ સમસ્ત કર્મો રહિત થઈ જાય છે. **'અને મોટા મોટા યોગીશ્વરો પણ તેનું ધ્યાન કરે છે.'** કહો, ભગવાનનું ધ્યાન કરનાર ભગવાન થઈ જાય. તેને યોગીશ્વરો પણ એનું ધ્યાન કરે છે. સિદ્ધપદ અને અરિહંતપદમાં ભળી જાય. શુભરાગ તરીકે તો સમવસરણ કે બહારની ચીજો પ્રાપ્ત થાય અને સ્વભાવના ધ્યાન તરીકે પૂર્ણતા થાય. બીજા દેવો કે ઈન્દ્રો કે ગણધરો પણ એનું ધ્યાન કરે. જેણે હે ભગવાન! આપનું ધ્યાન કર્યું, તેનું ઈન્દ્રો પણ ધ્યાન કરે છે.

'માટે ભવ્ય જીવોએ ભગવાનનું પૂજન, વંદન, સ્તુતિ અને ધ્યાન સર્વદા કરવું જોઈએ.' સર્વદાનો અર્થ બે પ્રકારે છે, હોં! આત્માના જ્ઞાનની સર્વદા દૃષ્ટિ રાખવી જોઈએ અને ભગવાનની ભક્તિ આદિ, સ્તુતિ આદિનું ધ્યાન પણ એને હોવું જોઈએ.

चम्मच्छिणा व दिट्ठे तइ तइलोए ण माइ महहरिसो।
णाणच्छिणा उणो जिण ण-याणिमो किं परफ्फुरइ।।३।।

'હે જિનેન્દ્ર!' હે ભગવાન! **'અમે આપને ચર્મ ચક્ષુથી પણ દેખીએ તોપણ અમને એવો ભારે હર્ષ થાય છે.'** એવો ભારે હર્ષ થાય છે. શું કહે છે? ચર્મ ચક્ષુથી એટલે

વિકલ્પ દ્વારા પણ અમે ભગવાનને ભાળીએ. એ વિકલ્પ એ ચર્મ ચક્ષુ. શુભરાગ. અંતરનો નિર્વિકલ્પ સ્વભાવ એનું તો શું કરીએ? નિર્વિકલ્પની પ્રાપ્તિ થતાં અમને કેટલો આનંદ આવશે? નિર્વિકલ્પની પૂર્ણ પ્રાપ્તિ. સમજાય છે કાંઈ આમાં? આમ ગુણી-ગુણનો ભેદ નહિ. એવા અભેદની શ્રદ્ધા જ્ઞાનની દૃષ્ટિ પ્રગટતાં, પછી રમણતા થતાં અમને નિર્વિકલ્પ નામ અભેદ દશા પૂર્ણ પ્રગટશે એના આનંદની તો શું વાત કરવી? એના આનંદની તો શું વાત સમજવી? પણ પ્રભુ! આપને આમ વિકલ્પ દ્વારા પણ જો અમારી દૃષ્ટિ સ્વભાવની રાખીને આપને જોઈએ છીએ તો અમને એટલું પુણ્ય થાય છે. '**ભારે હર્ષ થાય છે. એ હર્ષ ત્રણ લોકમાં સમાતો નથી.**' ઓહોહો..! ભારે વાત, ભાઈ! એનો અર્થ હરખ... હરખ... હરખ... હરખ... આ હરખજમણ નથી કરતા? મલૂકચંદભાઈ! શું હશે આ? આ છોકરા-બોકરા પરણાવે અને પછી જાય ને શું કહેવાય? વરોઠી કરે. પછી ઓલો કરે હરખજમણ સામો. આજ તો હરખજમણ છે. ધૂળના નથી. પાપના જમણ છે.

અહીં તો કહે છે, પ્રભુ! અમારા ચૈતન્ય નિધાન, એને જોવાને અમને જે હરખ વર્તે છે, શ્રદ્ધા-જ્ઞાન વર્તે છે અને એની પૂર્ણતાથી અમને શું આનંદ આવશે એની તો શું વાત કરવી? પણ આપના દર્શનથી અમને ત્રણ લોકમાં એ પુણ્ય સમાશે નહિ એવું પુણ્ય બંધાશે. એ પુણ્યનો વિસ્તાર કરીએ, ત્રણ લોકમાં સમાય નહિ એવું પુણ્ય બંધાશે અમને. અને જે કોઈ આમ કરશે એને એવા પુણ્ય બંધાય છે. નેમિદાસભાઈ! ઓહો..! ત્રણ લોકના જાણનાર થાશું અને ત્રણ લોક એટલે લોકાલોકના, અંદરના ભાન દ્વારા, અને શુભભાવથી આપને આમ જોયા છે ને. આહાહા..!

ઈન્દ્રો, ભગવાન જ્યારે જન્મે છે ને ત્યારે ઈન્દ્રો હજાર આંખથી આમ જોવે છે. હજાર નેત્રથી. એટલું તો સુંદર રૂપ, એટલી તો એની પુણ્ય પ્રકૃતિનો પ્રભાવ. ઓહોહો..! આ છે કોણ? આ શરીર શું આ! પૂર્વે તીર્થંકરપ્રકૃતિ બાંધી હતી એ વિકલ્પથી. એમાં આ જે પુણ્ય બંધાઈ ગયું ત્રણ લોકમાં એનો હર્ષ નહિ માય, કહે છે. ત્રણ લોકના જીવને હરખ (વેદાશે). ભગવાનનો જન્મ થાય તો ત્રણ લોકમાં ઘડી શાતા થઈ જાય. શું કીધું? તીર્થંકર પરમાત્માનો જન્મ થાય ને જન્મ? ત્રણ લોકમાં ઘડી શાતા થઈ જાય. શેને લઈને? એ તો ઓલાની યોગ્યતા એની. આના પુણ્યનો વિકલ્પ જે હતો, (એના ફળમાં) ત્રણ લોકમાં શાતા (થશે). એવું તો પ્રભુ આપના દર્શન અને આપની સ્તુતિનું ફળ છે. શું છે આ? ધન્નાલાલજી! શું છે? આટલું બધું? ત્રણ લોકમાં સમાતું નથી, કહે છે. ઓહોહો..! બાહ્ય પુણ્ય એટલા કે ત્રણ લોકમાં એ પુણ્ય પ્રસરે, પહોળા થાય. નથી લોકો બહુ પુણ્ય હોય તો એમ કહે છે કે ઓહોહો..! આના કાંઈ પુણ્ય! હામ, દામ ને ઠામ. વાતું નથી કરતા લોકો? ધૂળમાંય નથી હવે મરીને જાશે હેઠે. નેમિદાસભાઈ! શું કહે છે? આને તો હામ બહુ, હિંમત બહુ, ઠામ બહુ, મકાનો બહુ અને હામ-દામ બહુ. ધૂળ બહુ. એમ. હામ, દામ ને ઠામ. આહાહા..!

કાંઈ ન મળે ભાઈ! એ હામ, દામ, એ ઠામ નહિ. અસંખ્ય પ્રદેશી ચૈતન્ય ઠામ એમાં હામ આત્માની પુરુષાર્થની ઉગ્રતા હિંમત દ્વારા એકાગ્ર થવું અને પોતાનો દામ અંતર લક્ષ્મી ભરી એમાં ઠરવું. એ હામ, દામ ને ઠામવાળો કહેવાય છે.

પણ અહીં તો કહે છે કે પ્રભુ! અમને અમારું ઠામ ત્રણ લોકમાં અમારા પુણ્યનો હરખ નહિ સમાય. સમ્યગ્દર્શનસહિતની વાત કરે છે હોં! આ બધી. મિથ્યાદૃષ્ટિને એવું પુણ્ય હોય નહિ. જ્યાં ત્રણ લોક ત્રણ કાળને જાણનારો ચૈતન્ય. એવા લોકાલોકને જાણવાનો સ્વભાવ, એવી જેને અધિકતા અને મહિમા રાગરહિત થઈને આવી છે. એના પુણ્યમાં પણ ત્રણ લોકમાં હરખ ન સમાય એવું પુણ્ય બંધાય. એવું એના ફળનું વર્ણન કરે છે.

'તો પછી જો અમે જ્ઞાનરૂપી નેત્રથી આપને દેખીએ...' ઓહો..! શું કીધું? ચર્મ આંખ. આ આંખ. આંખ તો ઠીક, પેલો વિકલ્પ છે. ભગવાન આત્મા શાંતરસથી બિરાજમાન પરમાત્મા. જિન નહિ પણ જિન સરિખા. જિન પ્રતિમા જિન સારખી. જિન પ્રતિમા જિન સારખી. પ્રભુ! અમારી અંતર વીતરાગી આલોકન દૃષ્ટિ સહિત આપને જ્યારે અમે આલોકીએ અને વિકલ્પથી આપની પૂજા ભક્તિ કરીએ છીએ ત્યારે પ્રભુ! એના ફળની તો શું વાત કરીએ? પણ જો જ્ઞાનનેત્રથી આપને જોયા, એટલે જ્ઞાનનેત્રથી અંતરમાં ઠરીને પૂર્ણતાને પામ્યા તો એના આનંદની શું વાત કરવી? સમજાણું કાંઈ? આમાં જુઓ તાત્ત્વિક વાત પણ ભેગી આવે છે કે નહિ આમાં? એ તાત્ત્વિક વાત છે, એકલી ભક્તિની વાત નથી.

મુમુક્ષુ :- એકલી ભક્તિ હોય નહિ.

ઉત્તર :- એકલી ભક્તિને વ્યવહાર ભક્તિને, વ્યવહાર ભક્તિ કહેતા જ નથી. નિશ્ચય ભક્તિ સહિત ભક્તિ એટલે કે સમ્યક્. નિશ્ચય ભક્તિ એટલે આત્મા રાગરહિત પૂર્ણાનંદની પ્રતીતિ તે નિશ્ચય ભક્તિ એટલે સમ્યક્. અને ભગવાનની શ્રદ્ધા આદિની ભક્તિનો રાગ તે વ્યવહાર સમકિત એટલે કે વ્યવહાર ભક્તિ. વ્યવહાર ભક્તિના ફળમાં ત્રણ લોકમાં હરખ ન સમાય એવું અમને પ્રાપ્ત થશે. અથવા એના કરનારને પ્રાપ્ત થશે. એમ એનું વર્ણન કરે છે.

'તો અમને કેટલો આનંદ થાય એ અમે જાણી શકતા નથી.' એટલે કે વર્તમાનમાં અમને હજી કેવળજ્ઞાનની, આનંદની પૂર્ણ દશા નથી. પૂર્ણ આનંદ, નેત્ર દ્વારા અંતરમાં નિહાળીને ઠરશું અને કેવળજ્ઞાન પામશું ત્યારે એના આનંદની શું વાત કરવી? પણ આપ પૂર્ણાનંદને પ્રાપ્ત થયા અને પૂર્ણાનંદ આત્માની દૃષ્ટિ થતાં, પૂર્ણાનંદને પ્રાપ્તના દર્શનથી અમને આટલા પુણ્ય બંધાય તો અંતરની પવિત્રતા પ્રગટ થયે શું આનંદ અમને નહિ આવે. એમ કરીને ભગવાની સ્તુતિ કરી છે. કહો, સમજાણું?

'આ ચર્મચક્ષુથી...' ચર્મચક્ષુનો વિષય પરિમિત અને ઘણો થોડો છે. આંખનો વિષય કેટલો? આમ ભગવાનને ભાળે, રાગને ભાળે. એ બધો ચર્મચક્ષુ છે. અંતરના જ્ઞાનનેત્રથી

જોતાં આત્મા અપરિમિત સ્વભાવ છે. એને જાણવાના સ્વભાવ વિના ઈન્દ્રિયના જ્ઞાનથી અને વિકલ્પથી કેટલું જાણે? વિકલ્પથી કેટલું જાણે? ચૌદ પૂર્વના ભણતર અને બધા વિકલ્પથી કાંઈ થાય છે? અંતર ચૈતન્ય સ્વભાવ ઉછળે છે અંદર. ભર દરિયો ઉછળે છે અંદરથી. આહાહા..! મધદરિયો ભરતીમાં આવે એ ભરતી કાંઈ બહારના પાણીથી આવતી નથી. અંદરથી ચૈતન્યમૂર્તિ અપરિમિતને અમે જોઈએ તો કહે છે કે અમારું શું કહેવું? પણ આ ઈન્દ્રિયનો વિષય અને વિકલ્પનો વિષય જ પરિમિત છે. શુભરાગનો વિષય પરિમિત છે. ભગવાનને જોવે તો એટલું અલ્પ થાય છે. કહો, સમજાણું?

'ચર્મચક્ષુ વડે આપનું...' આપનું છે ને? **'સમસ્ત સ્વરૂપ અમને દેખાઈ શકતું નથી. છતાં પણ હે પ્રભુ! જો ચર્મચક્ષુથી આપને જે કાંઈ સ્વરૂપ દેખાય...'** દૃષ્ટિગોચર અમને થાય **'તેમનાથી પણ અને ભારે હર્ષ થાય છે.'** એવો ભારે હર્ષ થાય છે કે બીજે તો શું પરંતુ ત્રણ લોકમાં પણ સમાતો નથી. ત્રણ લોકમાં ન સમાય એવો અમને હરખ થાય છે. **'તો પછી અમે જ્ઞાનરૂપી નેત્ર વડે આપને જો બરાબર સમસ્ત સ્વરૂપને દેખીએ...'** સમસ્ત સ્વરૂપની વ્યાખ્યા છે હોં અહીંયાં. **'તો અમને નથી જાણતા કે અમને કેટલો આનંદ પ્રાપ્ત થશે.'** એમ કહેતાં શુભરાગથી તો પરિમિતતા અમુક હદ જણાય છે જ્ઞાનમાં. અને જ્ઞાનની વર્તમાન દશાને અંતર્મુખ એકાકાર જ્ઞાતા-જ્ઞેય અને જ્ઞાનના ભેદ ટાળીને એકાકાર થઈને જે પૂર્ણાનંદની પ્રાપ્તિ થાય એ આનંદની શું વાત કરીએ. એ અમે અત્યારે ખબર પડતી નથી. એ થશે ત્યારે એનો અનુભવ થશે. પણ અત્યારે અમે કહીએ છીએ કે અમારો આનંદ અમને પ્રગટ થશે. અને અત્યારે આ પરિમિત જ્ઞાનથી-આપને રાગથી જોઈએ છીએ. એનું અમે પરિમિત બહારનું ત્રણ લોકમાં ન સમાય એવું પુણ્ય અને એવો હરખ અમને પ્રાપ્ત થશે. એમ નિશ્ચય અને વ્યવહાર બે પ્રકારે સ્તુતિના ફળ અને સ્તુતિનું વર્ણન કરે છે. (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)